

Fa un any, tot el món va sentir parlar de Catalunya

'In Catalonia, of course'

Una investigació realitzada pel Centre d'Estudis Olímpics mostra, un any després dels Jocs, que la majoria de les televisions del món van reflectir la identitat catalana durant la transmissió de la cerimònia inaugural. EL TEMPS presenta els primers resultats d'aquest estudi.

25 de juliol de 1992, passen pocs minuts de les vuit del vespre. A l'Estadi Olímpic de Montjuïc ha començat la cerimònia inaugural dels Jocs. Les figures humanes han format la paraula "HOLA" i el logotip de Barcelona 92. Mentre esperen l'arribada dels reis d'Espanya, a la tribuna de premsa dos comentaristes de la cadena de televisió nord-americana NBC —que transmet en exclusiva per a tots els Estats Units— mantenen el següent diàleg:

BOB COSTAS: Aquest vespre és més que res

una festa, un espectacle que tal vegada anirà acompanyat d'una certa expectació per a veure com aquesta antiga i gloriosa ciutat dona la benvinguda al món amb el que promet de ser una emocionant cerimònia d'obertura. Dick, crec que els atletes de Barcelona i de la regió de Catalunya desfilaran amb la delegació espanyola, però cal dir que aquesta zona es considera històricament i culturalment diferent de la resta d'Espanya; de fet, són una nació dins una nació, i suposo que aquest serà un dels molts aspectes que veurem reflectits en aquesta cerimònia d'obertura.

DICK ENBERG: Per cert, Bob, quan vam deixar Seül fa quatre anys, vam haver de localitzar amb urgència Barcelona a l'atles, i més encara la regió de Catalunya. Aquest vespre més de tres mil milions de telespectadors de tot el món coneixeran la seva història a través de la televisió. Aquest és un poble que fa disset anys que es trobava encara sota la fèrria dicta-

Imatge oferta per TV Rebelde (Cuba) moments abans de connectar amb l'Estadi Olímpic de Montjuïc el 25 de juliol de 1992.

ARXIU

dura de Franco; era perseguit per la seva lleialtat nacionalista, impedit de parlar la seva pròpia llengua. Ara criden lliurement el seu lema a tot el món: "Amics per sempre".

Es calcula que en aquests moments l'audiència mundial sobrepasa els 3.000 milions de persones. Entren al tartà de l'estadi les banderes de Catalunya, Barcelona i Espanya portades per membres de la Guàrdia Urbana en uniforme de gala. Bob Costas i Dick Enberg continuen el diàleg:

COSTAS: A l'esquerra veiem el portador de la bandera catalana juntament amb els de l'espanyola i la de la ciutat de Barcelona. Serà interessant de veure com és rebut el rei don Juan Carlos. Quan va inaugurar per segon cop l'estadi, en un torneig de futbol celebrat al 1989, va ser osbronat per alguns catalans nacionalistes.

ENBERG: Bob, això era pels seus vincles amb Franco, Madrid i l'estat espa-

nyol; no crec que anessin contra l'home, la inspiració del qual ha estat fonamental a l'hora d'aixecar aquest país.

Això és el que en aquells precisos instants escoltaven més de cent milions de nord-americans. Com ells, més de 3.000 milions de persones de tot el món assistien a la transmissió de la cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics. L'espot publicitari amb més audiència de la història de la comunicació, com va dir Lluís Bassat, director d'aquell immens es-

pectacle. Un any després, i gràcies a la investigació realitzada pel Centre d'Estudis Olímpics (CEO) de la Universitat Autònoma de Barcelona, dirigit pel professor Miquel de Moragas, tenim l'oportunitat de conèixer com va ser interpretada i explicada aquella cerimònia inaugural a tot el món, i què van dir de Barcelona i Catalunya 29 televisions de tot el planeta —corresponents a 26 països diferents—, presents aquell dia a la muntanya de Montjuïc.

CATALUNYA 'IS DIFFERENT'

L'anàlisi del tractament de la identitat catalana per les televisions internacionals és només un aspecte de la investigació del CEO, centrada més àmpliament en l'estudi dels Jocs Olímpics com a fenomen de comunicació global, com a espectacle televisiu. Per això, participen en l'estudi investigadors de 28 universitats de tot el món. Els treballs són dirigits per

1.11 NIBC nord-americana va superposar imatges de les Rambles en els moments inicials de la cerimònia inaugural.

ARXIU

Miquel de Moragas, juntament amb la professora Nancy Rivenburgh, de la Universitat de Seattle i el professor James Larson, de la Universitat de Singapur, i tenen com a objectiu final l'elaboració d'un llibre sobre el comportament i la influència de la televisió en un esdeveniment com uns Jocs Olímpics.

Gràcies a la col·laboració de corresponents d'universitats de tot el món, el Centre d'Estudis Olímpics ha rebut a la seu de la UAB les cintes de vídeo amb imatges de la transmissió de la cerimònia inaugural de Barcelona de 29 televisions diferents de tot el món. Cal tenir en compte que Ràdio Televisió Olímpica (RTO) ofería idèntiques imatges a totes les televisions, però que aquestes tenien absoluta llibertat d'introduir-hi plans propis, si tenien càmeres instal·lades a l'estadi, o bé d'intercalar-hi publicitat quan els semblés oportú. Per tant, i a tall d'exemple, en el mateix instant que un televident de Singapur veia l'entrada d'Hèrcules a l'estadi, un texà podia contemplar perfectament un anunci de la coca-cola i un cubà observar les reaccions de Fidel Castro a la tribuna principal. A aquesta disparitat visual, cal afegir-hi, evidentment, el contingut divers dels comentaris dels locutors de cada país.

AL CEO, cada cinta ha estat estudiada meticulosament des de tots els punts de vista possibles. Per a esbrinar de quina manera les televisions internacionals es referien a Catalunya, l'equip de Moragas ha escollit quatre moments concrets de la cerimònia: l'entrada de les banderes a l'estadi i l'audició dels himnes català i espanyol; la ballada de sardanes; l'actuació dels castellers; i en quart lloc, tots

aquells moments en què els comentaristes fan referència a la llengua catalana.

Una primera conclusió que es desprèn de l'estudi és que la gran majoria de les cadenes van fer referència a l'existència de Catalunya com un ens diferenciat. Algunes van fer més èmfasi en la identitat cultural, esmentant bàsicament el català –que tothom qualifica de “llengua”, i ningú de “dialecte”– i uns costums propis; els comentaris parlen de l'existència d'una llengua pròpia en diversos moments de la cerimònia, sobretot en els discursos de Pasqual Maragall i Joan Antoni Samaranch i durant la desfilada dels atletes, moment en què expliquen que els cartells de les delegacions van escrits en quatre llengües i destaquen que una d'elles és el català.

Altres cadenes es van referir també a la identitat política del Principat, rememorant fets de la seva història, explicant que es tracta d'un país que gaudeix d'autonomia i, en ocasions, dient que és una nació que aspira a la independència. Les televisions que tracten menys del tema són les de països més pobres, especialment les africanes. S'aprecia també que cada comentarista narra la cerimònia –i per tant també es refereix a la identitat catalana– d'acord amb la tradició, mentalitat i situació política del seu propi país. Així, si els nord-americans fan referència a la seva Guerra de Secessió per a explicar les relacions entre Catalunya i Espanya, els xinesos obvien a tota referència política durant la transmissió. També hi ha confusions, com la dels locutors colombians que expliquen el problema nacional de l'estat espanyol amb la següent frase: “els gal·les i els catalans es creuen colònies independents” (*sic*).

Però, en general, les referències a Catalunya són una constant durant tota la cerimònia inaugural. Aquest balanç favorable s'accentua en la transmissió de la cerimònia de cloenda, que també és analitzada al CEO, però encara no se'n poden oferir resultats; “en la cerimònia de cloenda es produeix una eufòria de la imatge de Catalunya –diu Moragas–, i això s'explica perquè els periodistes han passat quinze dies a Barcelona i han tingut oportunitat de ser seduïts per la ciutat, per la gent i per la cultura catalana”. El director del CEO es mostra convençut que en aquest sentit les plataformes nacionalistes van encertar a expressar les

Gaudí és un dels referents bàsics de la cultura catalana per a les televisions mundials (imatge de la televisió de Corea).

ARXIU

Els investigadors han analitzat especialment tres moments de la cerimònia: l'entrada de banderes (esquerra), la ballada de sardanes (centre), i l'actuació caste-

seves reivindicacions de forma totalment pacífica i festiva: "Hem pogut comprovar que tots els periodistes volien fer la festa en pau; qualsevol acte de violència o contra els Jocs Olímpics els hauria posat contra qui el perpetrés".

LA GUERRA DELS SEGADORS

L'estudi revela que un dels moments en què la imatge de Catalunya surt més potenciada des del punt de vista institucional és el de l'entrada de les banderes a l'estadi, instant anterior a l'arribada dels reis i l'audició dels himnes català i espanyol. Poques setmanes abans de la inauguració, un pacte formal entre Jordi Pujol i Pasqual Maragall havia dissenyat al mil·límetre aquest segment de la cerimònia, en un intent de posar fi a l'agra polèmica generada al voltant de la catalanització dels Jocs. Segons els termes de l'acord, la bandera catalana havia d'aparèixer a l'estadi amb el mateix rang i nivell que la de Barcelona i la d'Espanya, i el rei Juan Carlos seria rebut amb les notes de l'himne de Catalunya.

Totes les televisions analitzades van recollir la solemnitat d'aquests instants aprofitant al cent per cent les imatges servides per RTO. Només dues no ho van fer: Canadà i EUA. La televisió del Canadà, just en el moment que RTO servia un primer pla de la senyera, va oferir un pla general de l'estadi amb el logotip de la cadena i un rètol de la XXV Olimpíada. Moragas descarta tota intencionalitat política darrere aquest canvi de pla, que va impedir als telespectadors canadencs dels dos únics primers plans de la bandera catalana de tota la cerimònia. La

NBC, per la seva banda, va oferir plans propis durant pràcticament tota la seqüència, amb la particularitat que en el moment que la RTO servia la imatge en primer pla de la bandera espanyola els realitzadors nord-americans van preferir la imatge d'un sector de públic agitant banderes catalanes.

Des del punt de vista dels comentaris dels locutors, es pot establir una comparació interessant entre els canals TF1 (França), BBC (Regne Unit), NBC (Estats Units) i TVE (Espanya). Els francesos aprofiten el moment per a explicar la seva visió particular de les relacions Catalunya-Espanya a partir de la similitud de colors entre la senyera i la bandera espanyola: "...veurem aquesta unitat del vermell i el groc que expressa molt bé les relacions entre Espanya i Catalunya, que són diferents i malgrat tot tenen llaços d'unió, llaços molt estrets; una cosa que no és comprensible per a les ments totalment lògiques i que és profundament ric i profundament creador". Quan entra el rei a la tribuna el locutor francès inventa un nou qualificatiu per a ell: "i ara apareix el federador de tot aquest poble espanyol...".

Mentre els francesos es desfan en elogis envers la família reial, els comentaristes de la BBC posen l'èmfasi dels seus comentaris en l'himne català: "Primer l'himne nacional de Catalunya, que data de 1640, quan va tenir lloc la rebel·lió nacional catalana coneguda per Guerra dels Segadors, perquè va començar amb una revolta de camperols". En canvi, sobre l'himne espanyol no fan cap comentari, i sobre la família reial només diuen que el rei és un bon esportista.

Els nord-americans es tornen a destacar per la seva loquacitat, i per la valentia d'algun dels seus judicis. Un dels dos comentaristes acompanya les imatges de l'entrada dels reis amb una llarga explicació de la història recent d'Espanya. Parla de Franco, de don Juan de Borbón, i de l'acord signat per ambdós en aigües internacionals designant Juan Carlos successor de Franco. La dissertació continua textualment: "El jove Juan Carlos va donar totes les mostres de donar suport al Caudillo i el seu 'movimiento nacional', i de ser ell mateix un feixista". Després, però, subratlla el paper del rei en la transició a la democràcia i en el moment del cop d'estat de 1981.

Contrastant amb l'estil interpretatiu nord-americà, Matías Prats i Olga Viza ofereixen una locució estrictament descriptiva d'allò que es veu en les imatges de RTO: entren les banderes. Entren els reis. Sona l'himne català. Sona l'himne espanyol. I llestos.

A banda aquesta comparació, també és interessant el que diuen els locutors del canal ET1, de Grècia, just quan entren les banderes a l'estadi: "Hem de dir que aquí a Barcelona, el poble de Catalunya és molt independent. El líder polític de Catalunya ha remarcat que el català serà la llengua oficial dels Jocs".

EL SIMBOLISME DE LA SARDANA I ELS CASTELLS

Immediatament després de l'entrada dels reis comença l'espectacle sardanista amb acompanyament musical de Josep Carreras i Montserrat Caballé, aprofitat per moltes televisions per continuar ex-

llera (dreta).

ARXIU

plicant trets de la identitat catalana a través del simbolisme de la dansa. Moltes de les cadenes analitzades expliquen que la sardana acostuma a ser ballada els caps de setmana en les places majors dels pobles i ciutats de Catalunya. Els comentaristes del Camerun, que naraven sobre imatges cedides per la TF1 francesa, es refereixen a la sardana com "la dansa més catalana", i en destaquen la simplicitat —"crec que fins i tot jo la podria ballar", diu un—. Caballé i Carreiras són esmentats com "els dos il·lustres cantants catalans", i un dels locutors afegeix: "I tingues en compte que aquests dos grans cantants canten en català".

Els comentaristes grecs expliquen que la ballada de sardanes que contemplen "és la benvinguda que ens dona el poble de Catalunya, aquesta terra antiga". També parlen de la tradició operística de Catalunya, i quan la RTO enfoca el president de la Generalitat a la Tribuna apunten: "en les seves pantalles el governador de Catalunya, la segona regió independent més gran de les disset que componen Espanya". (L'equip del CEO ha comptabilitzat que Jordi Pujol va ser esmentat per més de la meitat de les 29 emissores de televisió analitzades. Majoritàriament l'anomenen "president de la Generalitat", "president de Catalunya", i "president dels catalans". I una dada significativa: Pujol és, en conjunt, esmentat més vegades que no pas el president del govern espanyol, Felipe González. Aquest només fou més anomenat que el president català per les televisions hispanoamericanes. Pasqual Maragall va ser esmentat per totes les TV excepte la de la Xina, igual que el rei Juan Carlos).

Un cop més, emperò, són els locutors de la NBC els que s'estenen més en valoracions polítiques. Després d'explicar amb detall les característiques tècniques del ball i dir que la sardana representa la singularitat catalana, expliquen: "El foraster pot unir-se al grup. El cercle s'obrirà per deixar-lo entrar, només si ell balla al mateix ritme. Els catalans accepten influències exteriors sempre que no desestabilitzin la pròpia base cultural". En aquests moments comença a sonar per la megafonia de l'estadi el Cant de la Senyera. El comentari és el següent: "el Cant de la Senyera, la cançó dedicada a la bandera catalana, sona en aquests moments. Resulta molt emocionant per als catalans que van desafiar el poder de Franco i la van cantar un cop davant seu al Teatre de l'Òpera de Barcelona". Posteriorment, quan aparegui la ballarina Cristina Hoyos els locutors nord-americans especificaran: "el flamenc no té res de català". I en plena representació de l'espectacle de la Fura dels Baus, Dick Enberg comentarà: "...aquesta escena (...) també és concebuda com a representació de la ferma independència de Barcelona i Catalunya; de les vicissituds d'una ciutat conquerida un cop i altre per pobles estrangers; dels dictadors espanyols en general; la seva gran determinació per combatre totes aquestes influències, mantenir la seva sobirania i així ser amos de les seves pròpies circumstàncies..."

Les referències a Catalunya tornen a aparèixer cap al final de la cerimònia, després de la desfilada dels atletes, quan entren en escena les dotze colles castelleres per simbolitzar els dotze estats de

la Comunitat Europea. En aquest moment l'equip de Moragas ha pogut constatar que totes les televisions analitzades comenten les evolucions dels castellers basant-se en el guió que el COOB havia repartit a tots els comentaristes presents a la Tribuna de Premsa de l'estadi. Així, tots comenten el mateix. Expliquen que es tracta d'una vella tradició catalana; que els grups de castellers s'anomenen "colles", i que hi ha una gran rivalitat entre elles. També fan notar a l'audiència que el so de fons que poden sentir correspon a la gralla, "un instrument musical típic dels catalans". La majoria queden admirats per la figura de l'anxaneta. Aquest és el diàleg entre els dos comentaristes de la televisió francesa en plena ascensió d'un anxaneta:

—¡Ah, ja arriba, ja arriba, ja arriba!

—Ja hi és; una noia. I mirin quina alçada, mirin quina alçada aquest..., aquest nen. I aquest petit homenet que aixeca el braç enlaire.

—¡Ah, és fantàstic! ¡l quin públic que té el marrec, quin públic!

—Ah. Ha d'alçar una mà allà dalt, penso que és la tradició també.

—¡Vinga, ving!

—¡Oh, com baixa!

—I ara veuran com baixen. Ja hi és, ja és a dalt; i observin, és tota una tècnica. S'agafen de la cintura i ¡hop! Baixen lliscant. Ja ho veuen, és més fàcil baixar, ¿oi? Aquesta cerimònia ens haurà permès, Jean, de descobrir tradicions, colors, idees.

—Som veritablement a Catalunya..."

Un bon final.

Eduard Voltas